

Каменчук Тетяна Олегівна кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, <https://orcid.org/0000-0002-9518-8389>

ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена трансформацією освітнього середовища та зростанням вимог до безпечної поведінки здобувачів вищої освіти в умовах сучасних соціальних, цифрових і воєнних викликів. Ускладнення безпекової ситуації, поява нових типів ризиків та підвищення рівня невизначеності у професійній діяльності визначають необхідність формування у майбутніх фахівців здатності ефективно діяти в динамічних умовах, швидко оцінювати обставини та приймати обґрунтовані рішення.

У статті безпекова культура розглядається як багатовимірна інтегрована характеристика особистості, що охоплює систему знань про ризики та загрози, сформовані практичні вміння діяти у небезпечних ситуаціях, стійкі поведінкові моделі та ціннісні орієнтації, спрямовані на збереження життя і здоров'я. Формування безпекової культури визначається як невід'ємна складова професійної підготовки, що забезпечує готовність до діяльності в умовах підвищеної складності, відповідальності та невизначеності.

Окреслено основні підходи до формування безпекової культури у системі вищої освіти, серед яких інтеграція безпекових компонентів у зміст навчальних дисциплін, міждисциплінарність, використання практикоорієнтованих та інтерактивних методів навчання, а також створення безпечного освітнього середовища. Особливу увагу приділено розвитку здатності до аналізу ризиків, прогнозування можливих наслідків та вибору адекватних моделей поведінки у різних ситуаціях.

Додатково обґрунтовується необхідність формування відповідального ставлення до безпеки як до особистісної та соціальної цінності, що передбачає усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною поведінкою та безпекою оточуючого середовища. Наголошується, що ефективність цього процесу значною мірою залежить від поєднання теоретичної підготовки з практичним досвідом та використання сучасних освітніх технологій.

Обґрунтовано доцільність системного підходу до формування безпекової культури як умови підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців.

Визначено, що такий підхід сприяє формуванню конкурентоспроможного, адаптивного та стійкого до сучасних викликів фахівця, здатного ефективно діяти в умовах ризику та невизначеності.

Ключові слова: безпекова культура; безпека життєдіяльності; здобувачі вищої освіти; професійна підготовка; ризики; освітнє середовище; безпечна поведінка; компетентнісний підхід.

Tetiana Olehivna Kamenchuk PhD in Political Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Political Science and Law, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”, Odesa, <https://orcid.org/0000-0002-9518-8389>

FORMATION OF SAFETY CULTURE AMONG HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY CHALLENGES

Abstrakt. Relevance of the study is determined by the transformation of the educational environment and increasing requirements for safe behavior of higher education students under contemporary social, digital, and wartime challenges. Complication of the security situation, emergence of new types of risks, and growing uncertainty in professional activity determine the need to train future specialists capable of acting effectively in dynamic conditions, quickly assessing circumstances, and making informed decisions.

Safety culture is considered as a multidimensional integrated characteristic of personality that includes a system of knowledge about risks and threats, developed practical skills for acting in dangerous situations, stable behavioral patterns, and value orientations aimed at preserving life and health. Formation of safety culture is defined as an essential component of professional training that ensures readiness for activity under conditions of increased complexity, responsibility, and uncertainty.

Main approaches to the formation of safety culture in higher education are outlined, including integration of safety components into the content of academic disciplines, interdisciplinarity, use of practice-oriented and interactive teaching methods, and creation of a safe educational environment. Particular attention is paid to the development of the ability to analyze risks, predict possible consequences, and choose appropriate behavioral models in various situations.

Additional emphasis is placed on the need to develop a responsible attitude toward safety as a personal and social value, which involves awareness of the relationship between individual behavior and the safety of the surrounding environment. It is emphasized that effectiveness of this process largely depends on the combination of theoretical training with practical experience and the use of modern educational technologies.

Expediency of a systemic approach to the formation of safety culture is substantiated as a condition for improving the quality of professional training of future

ISSN 2786-4952 Online

specialists. Such an approach contributes to the formation of a competitive, adaptive, and resilient specialist capable of acting effectively under conditions of risk and uncertainty.

Keywords: safety culture; life safety; higher education students; professional training; risks; educational environment; safe behavior; competence-based approach.

Постановка проблеми. Освітній простір сьогодні функціонує в умовах постійних змін, що супроводжуються ускладненням соціальних процесів, зростанням інформаційного навантаження та появою нових типів загроз. Такі трансформації зумовлюють необхідність переосмислення підходів до професійної підготовки здобувачів вищої освіти, зокрема в аспекті забезпечення їх готовності до безпечної діяльності. Як засвідчують дослідження розвитку вищої освіти [1; 2], а також аналіз функціонування освітнього середовища в умовах воєнного стану [5], підготовка майбутніх фахівців має враховувати підвищені вимоги до адаптивності, відповідальності та здатності діяти в нестандартних ситуаціях.

У сучасній педагогічній практиці безпека життєдіяльності набуває системного значення, інтегруючись у різні компоненти освітнього процесу. Йдеться не лише про засвоєння знань щодо можливих загроз, а й про формування здатності до їх своєчасного виявлення, аналізу та попередження. У цьому контексті, як підкреслюється у дослідженнях якості освіти та освітніх підходів [3; 6], особливого значення набуває безпекова культура як цілісна характеристика особистості, що визначає її поведінку у складних і змінних умовах.

Окремої уваги потребує специфіка сучасних викликів, пов'язаних із цифровізацією освітнього середовища та умовами воєнного стану. У цифровому просторі безпекова культура передбачає не лише володіння технічними навичками, але й формування здатності до критичного аналізу інформації, розпізнавання дезінформації та протидії маніпулятивним впливам. Важливим є розвиток так званого «цифрового імунітету», що забезпечує здатність здобувачів освіти безпечно взаємодіяти з інформаційними ресурсами та уникати потенційних загроз.

В умовах воєнного стану безпекова культура також включає компонент психологічної стійкості, що передбачає здатність зберігати ефективність діяльності в умовах стресу, невизначеності та підвищеного рівня ризику. Формування такої стійкості пов'язане з розвитком навичок саморегуляції, емоційного контролю та відповідального прийняття рішень у складних ситуаціях.

Разом із тим наявні підходи до організації освітнього процесу не завжди забезпечують достатній рівень підготовленості здобувачів освіти до дій у ситуаціях підвищеного ризику. Переважна орієнтація на теоретичну складову навчання обмежує можливості формування практичних навичок, необхідних для ефективного реагування на небезпечні ситуації, що потребують швидкого аналізу обставин і прийняття відповідальних рішень.

Важливим аспектом є розвиток здатності до саморегуляції, критичного мислення та усвідомленого ставлення до безпеки як особистісної і соціальної цінності. Безпекова культура у цьому контексті виступає не лише як сукупність знань і навичок, а як система внутрішніх установок, що визначають поведінку особистості та її готовність діяти відповідально у взаємодії з іншими.

Окремої уваги потребує впровадження таких освітніх підходів, які забезпечують поєднання теоретичної підготовки з практичним досвідом. Використання інтерактивних методів, моделювання ситуацій та залучення здобувачів освіти до аналізу реальних або наближених до реальності кейсів сприяє формуванню стійких моделей безпечної поведінки та підвищує рівень їхньої готовності до діяльності в умовах невизначеності.

Незважаючи на активізацію наукових досліджень у цій сфері, проблема формування безпекової культури здобувачів вищої освіти залишається недостатньо систематизованою. Зокрема, як зазначається у сучасних працях [4; 7; 8], потребують подальшого обґрунтування підходи до інтеграції безпекових компонентів у зміст освітніх програм, а також визначення ефективних педагогічних механізмів їх реалізації в умовах сучасних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування безпекової культури здобувачів вищої освіти розглядається у сучасних наукових дослідженнях у контексті трансформації освітніх систем та підвищення вимог до якості професійної підготовки. Зокрема, у працях В. Кременя, В. Лугового та інших учених обґрунтовується необхідність адаптації змісту освіти до умов кризових явищ, що супроводжуються зростанням рівня ризиків і невизначеності, а також підкреслюється значення формування відповідальних моделей поведінки у здобувачів освіти.

У вітчизняній науковій думці значна увага приділяється створенню безпечного освітнього середовища та розвитку безпекової компетентності як складової професійної підготовки. Дослідники акцентують увагу на поєднанні теоретичної підготовки з формуванням практичних умінь і поведінкових моделей, що забезпечують здатність до безпечної діяльності в умовах сучасних викликів.

Зарубіжні наукові підходи, представлені у дослідженнях формувального оцінювання та компетентнісного підходу, орієнтовані на розвиток здатності до саморегуляції, адаптації та прийняття рішень у складних ситуаціях. У цьому контексті безпекова культура розглядається як інтегративна характеристика особистості, що формується у процесі взаємодії освітнього середовища, практичного досвіду та індивідуальних якостей здобувача освіти.

Водночас проведений аналіз наукових джерел свідчить про відсутність цілісного підходу до визначення змісту та механізмів формування безпекової культури у системі вищої освіти. Недостатньо розкритими залишаються питання практичної реалізації відповідних педагогічних підходів, а також визначення ефективних інструментів їх упровадження в освітній процес.

Мета статті – теоретичне обґрунтування сутності безпекової культури здобувачів вищої освіти та визначенні підходів до її формування в умовах сучасних освітніх і соціальних викликів

Виклад основного матеріалу. Формування безпекової культури здобувачів вищої освіти доцільно розглядати як цілеспрямований і багаторівневий процес, що охоплює не лише засвоєння теоретичних знань, а й розвиток практичних умінь, поведінкових моделей та ціннісних орієнтацій. Такий процес передбачає системну організацію освітньої діяльності, спрямованої на поєднання різних компонентів підготовки, що забезпечують формування цілісного уявлення про безпечну поведінку в професійному та повсякденному середовищі. У сучасних дослідженнях професійної підготовки [1; 3] підкреслюється, що підготовка майбутніх фахівців має бути орієнтована на формування здатності діяти у складних і змінних ситуаціях, що передбачає інтеграцію різних компонентів підготовки в єдину систему.

Особливого значення набуває забезпечення взаємозв'язку між теоретичною та практичною складовими навчання, що дозволяє сформувати у здобувачів освіти не лише знання про ризики та загрози, але й готовність застосовувати їх у реальних умовах. У цьому контексті важливим є розвиток умінь аналізувати ситуацію, прогнозувати можливі наслідки та обирати оптимальні способи дій. Формування безпекової культури також передбачає розвиток відповідального ставлення до власної поведінки та усвідомлення її впливу на безпеку інших, що сприяє підвищенню рівня професійної готовності майбутніх фахівців до діяльності в умовах невизначеності.

Безпекова культура виступає інтегративною характеристикою особистості, що відображає рівень її готовності до безпечної діяльності в умовах ризику та невизначеності. Вона формується у процесі освітньої та соціальної взаємодії та визначає здатність особистості усвідомлювати значення безпеки у професійній та повсякденній діяльності.

З метою підвищення ефективності формування безпекової культури доцільним є використання ситуаційних завдань (кейс-методів), що дозволяють поєднати теоретичну підготовку з практичною діяльністю.

Прикладом є кейс, пов'язаний із цифровою безпекою. Здобувачам освіти пропонується ситуація отримання повідомлення з невідомого джерела з проханням перейти за посиланням для підтвердження особистих даних. Студенти повинні проаналізувати ризики, перевірити достовірність джерела та визначити безпечну модель поведінки, що дозволяє оцінити як рівень знань, так і здатність до їх практичного застосування.

Іншим прикладом є кейс, спрямований на формування навичок безпечної поведінки в соціальному середовищі. Моделюється ситуація виникнення конфлікту або потенційно небезпечної ситуації під час масового заходу. Здобувачі освіти повинні визначити рівень загрози, обрати адекватну поведінкову стратегію та продемонструвати здатність до самоконтролю і взаємодії з іншими.

Третій кейс пов'язаний із інформаційною безпекою та протидією дезінформації. Студентам пропонується проаналізувати новинне повідомлення з ознаками маніпуляції або фейку. Завдання полягає у виявленні недостовірної інформації, визначенні її впливу та формуванні обґрунтованої позиції щодо подальших дій. Такий підхід сприяє розвитку критичного мислення та формуванню відповідального ставлення до інформації.

Використання таких кейсів забезпечує формування практичного досвіду безпечної поведінки, розвиток навичок прийняття рішень та підвищує готовність здобувачів освіти до діяльності в умовах ризику та невизначеності.

Як зазначається у працях, присвячених якості освіти та розвитку компетентностей [2; 6], безпекова культура охоплює не лише систему знань про можливі загрози, але й здатність до їх ідентифікації, аналізу та прогнозування. Важливим є також уміння оцінювати рівень небезпеки та приймати обґрунтовані рішення відповідно до конкретних умов.

Крім того, безпекова культура передбачає сформованість готовності діяти відповідно до встановлених норм і правил, дотримуватися принципів безпечної поведінки та нести відповідальність за власні дії. Це забезпечує ефективність діяльності особистості у різних ситуаціях та сприяє формуванню стійких моделей поведінки в умовах підвищеного ризику.

Безпекову культуру доцільно розглядати як єдність взаємопов'язаних компонентів, що відображають різні аспекти підготовленості особистості до безпечної діяльності. Такий підхід дозволяє більш повно охарактеризувати процес її формування, оскільки охоплює не лише когнітивну складову складову, але й практичні вміння та поведінкові прояви. Розгляд безпекової культури як системного утворення дає можливість визначити ключові напрями її розвитку в освітньому процесі.

Когнітивний компонент безпекової культури пов'язаний із засвоєнням знань про ризики, загрози та способи їх попередження. Він передбачає формування у здобувачів освіти цілісного уявлення про безпечну поведінку, розуміння причинно-наслідкових зв'язків між діями та їх наслідками, а також здатність аналізувати інформацію, пов'язану з безпекою. У сучасних підходах до формування компетентностей [7; 8] підкреслюється важливість не лише обсягу знань, а й уміння їх інтерпретувати та застосовувати у практичних ситуаціях.

Діяльнісний компонент відображає здатність застосовувати набуті знання на практиці та діяти відповідно до визначених алгоритмів безпеки. Він охоплює формування умінь швидко орієнтуватися у ситуації, оцінювати рівень небезпеки та обирати оптимальні способи дій. Особливого значення набуває досвід практичної діяльності, який дозволяє закріпити відповідні навички та забезпечує готовність до ефективного реагування у нестандартних умовах.

Поведінковий компонент характеризує сформованість стійких моделей безпечної поведінки та здатність до самоконтролю в умовах стресу або невизначеності. Він передбачає дотримання норм і правил безпеки, відповідальне

ISSN 2786-4952 Online

ставлення до власних дій та усвідомлення їх наслідків. Саме цей компонент забезпечує практичну реалізацію безпекової культури у реальних життєвих і професійних ситуаціях, оскільки визначає поведінку особистості у складних умовах.

Формування зазначених компонентів безпекової культури потребує використання педагогічних підходів, що забезпечують тісний зв'язок між теоретичною підготовкою та практичною діяльністю. Такий підхід дозволяє перейти від формального засвоєння знань до їх усвідомленого застосування у ситуаціях, наближених до реальних умов. Важливим є створення умов, за яких здобувачі освіти можуть не лише отримувати інформацію, а й активно включатися у процес її осмислення та практичного використання.

У сучасних дослідженнях освітніх технологій [4; 7] підкреслюється ефективність використання методів, що передбачають моделювання ситуацій та аналіз ризиків. Застосування таких методів дозволяє відтворювати типові та нестандартні ситуації, у яких здобувачі освіти повинні самостійно визначати рівень небезпеки, оцінювати обставини та обирати відповідні алгоритми дій. Це сприяє розвитку аналітичного мислення та формуванню навичок прийняття рішень.

Виконання практичних завдань є важливим елементом формування безпекової культури, оскільки забезпечує закріплення знань через діяльність. Такі завдання можуть передбачати розроблення алгоритмів дій, аналіз конкретних ситуацій або участь у тренінгах, що дозволяє сформуванню досвіду поведінки в умовах підвищеного ризику. Практична спрямованість навчання підвищує рівень підготовленості здобувачів освіти та сприяє формуванню впевненості у власних діях.

Залучення здобувачів освіти до активної взаємодії в освітньому процесі є необхідною умовою формування стійких моделей безпечної поведінки. Використання інтерактивних методів, зокрема групових обговорень, рольових ігор та кейс-методів, сприяє розвитку відповідальності, комунікативних навичок і здатності діяти у взаємодії з іншими. Це забезпечує формування практичного досвіду безпечної поведінки та підвищує готовність до діяльності в умовах невизначеності

Важливим аспектом формування безпекової культури є створення освітнього середовища, що сприяє розвитку відповідних знань, умінь і моделей поведінки. Таке середовище має забезпечувати не лише передачу інформації, а й умови для її практичного застосування, що дозволяє здобувачам освіти формувати досвід безпечної діяльності. Організація освітнього процесу повинна бути спрямована на активне залучення студентів до аналізу ситуацій та прийняття рішень.

У сучасних дослідженнях освітніх трансформацій [5; 8] підкреслюється, що ефективність формування безпекової культури значною мірою залежить від використання інтерактивних технологій навчання. Застосування таких підходів

дозволяє створити умови для активної взаємодії, розвитку критичного мислення та формування здатності оцінювати ризики. Інтерактивні методи сприяють усвідомленню значення безпеки та формують готовність діяти відповідально в різних ситуаціях.

Використання інтерактивних технологій також забезпечує формування практичних навичок поведінки в умовах невизначеності. Участь у дискусіях, виконання ситуаційних завдань та моделювання реальних обставин дозволяє здобувачам освіти відпрацьовувати алгоритми дій та підвищувати рівень підготовленості до можливих загроз. Це сприяє закріпленню стійких моделей безпечної поведінки та підвищує ефективність освітнього процесу.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що формування безпекової культури здобувачів вищої освіти є комплексним процесом, який передбачає поєднання когнітивного, діяльнісного та поведінкового компонентів. Ефективність цього процесу забезпечується орієнтацією освітнього процесу на практичну підготовку та формування відповідальних моделей поведінки.

Важливу роль відіграє використання інтерактивних і практикоорієнтованих методів навчання, а також створення освітнього середовища, що сприяє розвитку критичного мислення та готовності до дій у складних ситуаціях. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням методичного забезпечення формування безпекової культури.

Література

1. Вища освіта України: стан, проблеми, перспективи розвитку : монографія / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2021. 344 с.
2. Кремень В. Г., Луговий В. І., Саух П. Ю. та ін. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді : наук.-аналіт. доп. / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2023. 172 с.
DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2023>.
3. Луговий В. І., Слюсаренко О. М., Таланова Ж. В. Вимірювання якості діяльності університетів через участь у світових і національних рейтингах. Вісник НАПН України. 2021. Т. 3, № 2.
DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-3-5>.
4. Слюсаренко О. М. Вимірювання якості освітньої діяльності університетів: український досвід. Вісник Черкаського національного університету. Серія: Педагогічні науки. 2022. № 2. С. 12–20.
DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2022-2-12-20>.
5. Ілійчук Л. В. Сучасні підходи до оцінювання якості вищої освіти в Україні. Науковий журнал Хортицької національної академії. 2022. № 7. С. 47–59.
DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2022-7-5>.
6. Morris R., Perry T., Hattie J. Formative assessment and feedback for learning in higher education: a systematic review. Review of Education. 2021. Vol. 9, no. 3. e3292.
DOI: <https://doi.org/10.1002/rev3.3292>.
7. Parmigiani D. P. et al. Formative assessment in higher education: an exploratory study. Frontiers in Education. 2024. Vol. 9.
DOI: <https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1366215>.

8. OECD. *Education at a Glance 2023: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing, 2023.
DOI: <https://doi.org/10.1787/eag-2023-en>.

References

1. Kremen, V. H. (Ed.). (2021). *Higher education of Ukraine: state, problems, and development prospects*. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
2. Kremen, V. H., Luhovyi, V. I., Saukh, P. Yu., et al. (2023). *Higher education of Ukraine under martial law and post-war recovery: challenges and responses*. Kyiv: Pedahohichna dumka. [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2023>
3. Luhovyi, V. I., Sliusarenko, O. M., & Talanova, Zh. V. (2021). Measurement of university performance through participation in global and national rankings. *Visnyk of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 3(2). [in Ukrainian].
DOI : <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-3-5>
4. Sliusarenko, O. M. (2022). Measurement of the quality of educational activities of universities: Ukrainian experience. *Bulletin of Cherkasy National University. Pedagogical Sciences*, (2), 12–20. [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2022-2-12-20>
5. Iliichuk, L. V. (2022). Modern approaches to assessing the quality of higher education in Ukraine. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy*, (7), 47–59. [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-30762022-7-5>
6. Morris, R., Perry, T., & Hattie, J. (2021). Formative assessment and feedback for learning in higher education: A systematic review. *Review of Education*, 9(3), e3292.
DOI: <https://doi.org/10.1002/rev3.3292>.
7. Parmigiani, D. P., Nicchia, E. N., Murgia, E. M., & Ingersoll, I. (2024). Formative assessment in higher education: An exploratory study. *Frontiers in Education*, 9, 1366215.
DOI: <https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1366215>.
8. OECD. (2023). *Education at a Glance 2023: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing.
DOI: <https://doi.org/10.1787/eag-2023-en>

Дата першого надходження статті до видання: 04.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.04.2026